

4. Deklaracija principiv tolerantnosti : (General'na konferencija JuNESKO vid 16.11.1995) [Elektronnij resurs] : – Rezhim dostupu: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
5. Psihodiagnostika tolerantnosti lichnosti [Tekst] / pod red. G. Soldatovoj, L. Shajgerovoj. – M. : Smysl, 2008. – S. 94-97.
6. Rahmanin V. S. Demokratija i tolerantnost' : [monografija] / V. S. Rahmanin. – Voronezh : Voronezhskij gosuniversitet, 2002. – 402 s.
7. Soldatova G. U. V. Mozhet li «drugoj» stat' drugom? Trening po profilaktike ksenofobii / G. U. Soldatova, A. V. Makarchuk. – M. : Genezis, 2006. – 256 s.
8. Fedorenko L. G. Tolerantnost' v obshheobrazovatel'noj shkole / L. G. Fedorenko. – M. : KARO, 2006. – 146 s.
9. Shtumpf S. P. Duhovnost' kak sociokul'turnyj fenomen: aksiologicheskaja napravlenost' i perspektivy razvitija / S. P. Shtumpf. – Krasnojarsk, 2007. – 325 s.

Bruhovetska O. V. Features of secondary school principals' ethnic tolerance. The article deals with the categories of 'spirituality' and 'tolerance'. The author presents the definitions of the concepts of 'ethnic tolerance' and leader's ethnic tolerance'.

The author presents the results of empirical research on the levels of secondary school principals' ethnic tolerance. It was found that secondary school principals' ethnic tolerance was underdeveloped and influenced by their gender and age characteristics.

The author makes a conclusion about the need for a special secondary school principals' ethnic tolerance development training in the system of postgraduate education.

Keywords: spirituality, tolerance, ethnic tolerance, secondary school principals.

УДК 316.621

Бугаєвський К.А.

РОЛЬ СІМ'Ї У СТАНОВЛЕННІ ДУХОВНО ЗРІЛОЇ ОСОБИСТОСТІ

Бугаєвський К.А. Роль сім'ї у становленні духовно зрілої особистості. В статті подані результати проведеного дослідження серед іноземних та українських студентів ВНЗ, метою якого було визначення рівня впливу сім'ї на формування їх особистісних характеристик. При аналізуванні отриманих результатів було визначено, що серед іноземних студентів вплив сім'ї та сімейних відносин був значно вищим, ніж в українських студентів. Найбільш активно відзначають вплив сім'ї, як найбільш авторитетного чинника впливу на формування своєї духовності, гармонійного розвитку та становлення особистості студенти з Індії та мусульманських стан Африки (Марокко, Туніс) та Азербайджану, Туркменії та Узбекистану. Це впевнено стверджували 100% хлопців та дівчат з числа іноземних студентів. Серед українських студентів найбільш активно відмічали вплив сім'ї на формування та становлення своєї духовності та особистісних характеристик студенти, що проживають в сільській місцевості, в переважній кількості це були дівчата. Серед переважаючих факторів становлення своєї духовності та формуванні особистості іноземні студенти, насамперед, визначають вплив релігії, національних, культурних, родинних традицій. Українські студенти на перше місце ставлять вплив суспільних відносин, потім – родинні зв'язки. А далі йдуть, по мірі убування – національні та культурні традиції. Релігійна належність та вплив домінуючої релігії займає одне з останніх місць, як фактор формування духовності та особистості.

Ключові слова: особистість, сім'я, духовність, становлення, вплив, студенти.

Бугаевский К.А. Роль семьи в становлении духовно зрелой личности. Роль семьи в становлении духовно зрелой личности. В статье представлены результаты проведенного исследования среди иностранных и украинских студентов вузов, целью которого было определение степени влияния семьи на формирование их личностных характеристик. При анализе полученных результатов было определено, что среди иностранных студентов влияние семьи и семейных отношений был значительно выше, чем в украинских студентов. Наиболее активно отмечают влияние семьи, как наиболее авторитетного фактора влияния на формиро-

вание своей духовности, гармоничного развития и становления личности студенты из Индии и мусульманских стран Африки (Марокко, Тунис) и Азербайджана, Туркмении и Узбекистана. Это уверенно утверждали 100% молодых людей из числа иностранных студентов. Среди украинских студентов наиболее активно отмечали влияние семьи на формирование и становление своей духовности и личностных характеристик студенты, проживающие в сельской местности, в подавляющем числе это были девушки. Среди преобладающих факторов становления своей духовности и формирования личности иностранные студенты, прежде всего, определяют влияние религии, национальных, культурных, семейных традиций. Украинские студенты на первое место ставят влияние общественных отношений, а затем – родственные связи. А дальше идут, по мере убывания – национальные и культурные традиции. Религиозная принадлежность и влияние доминирующей религии занимает одно из последних мест, как фактор формирования духовности и личности.

Ключевые слова: личность, семья, духовность, становление, влияние, студенты.

Вступ. Традиційно основним інститутом виховання людини, починаючи з моменту її безпосереднього народження і закінчуючи, часом, становлення її як зрілої особистості, була і залишається сім'я [3]. Саме в родині відбуваються перші кроки по вихованню майбутньої людини, прищеплення їй певних якостей, ідей і поглядів. Свої перші життєві уроки людина отримує в сім'ї. Саме в родині, під впливом сформованого оточення, починає відбуватися формування її майбутнього характеру [1]. Сім'я є тим чарівним дзеркалом, в якому, відображаються всі перипетії особистого і громадського життя її членів, рівень морального розвитку і культурний рівень даного народу [2].

Безліч письменників, філософів і мислителів зверталися в своїх творах до проблеми сім'ї як самої живої, найважливішою проблеми суспільства, від вирішення якої залежить дуже багато. Всесвітньовідомий російський письменник Л.М. Толстой говорив про те, що сім'я є цілою державою в мініатюрі і, в свою чергу, майбутнє кожної держави міститься в її сім'ях, бо майбутнє нашої планети залежить не тільки від нашої діяльності, але й від життя та праці наших наступників [4]. Конфуцій говорив про необхідність встановлення гармонійних, світлих, добрих стосунків у сім'ї, відносин, заснованих на взаємній любові один до одного, взаємодопомоги, так як від цього залежить гармонійний розвиток всіх її членів і та користь, яку вони можуть принести іншим людям у своєму суспільному житті [12]. З цими поглядами неможливо не погодитися.

Те, що людина набуває в сім'ї в дитячі роки, вона зберігає протягом усього подальшого життя. Важливість сім'ї як інституту виховання обумовлена тим, що в ній дитина знаходиться протягом значної частини свого життя, і по тривалості свого впливу на особистість, жоден з інститутів виховання не може зрівнятися з сім'єю [1]. Саме в родині закладаються основи особистості дитини, і саме сім'я – це особливого роду колектив, який грає у вихованні довгострокову та найважливішу роль [3; 11].

Позитивний вплив сім'ї на особистість дитини полягає в тому, що ніхто, крім найближчих для неї в сім'ї людей – матері, батька, бабусі, дідуся, братів та сестер, не відноситься до дитини краще, не любить його так і не піклується стільки про нього. І разом з тим ніякий інший соціальний інститут не може потен-

ційно нанести стільки шкоди у вихованні дітей, скільки може зробити родина [1; 3; 6].

Вихідні передумови. Ідея про вирішальну роль морального виховання в розвитку і формуванні особистості усвідомлювалися і розвивалися в педагогіці з давніх часів. Для розуміння характеру і специфіки нормального виховання в загальній системі розвитку особистості велике значення має глибоке з'ясування та розуміння питання про те, в чому проявляється моральність людини. Питання це досить непросте [10]. Виховання доброї, великодушної, щирої дитини – це найважливіша сфера життя дорослої людини. Правильне виховання – щаслива старість, погане виховання – це майбутнє горе, сльози, вина перед іншими людьми, перед усією країною [8].

Соціальне розшарування суспільства, зниження рівня життя більшості сімей, руйнування моральних норм і цінностей, криміналізації суспільства істотно змінили соціокультурну життя підростаючого покоління, ускладнили процес сімейного виховання дітей [5; 9]. Це стосується, зокрема і України. Проблема зниження виховного впливу родини, її ролі в формуванні моральних якостей дитини, сьогодні, особливо актуальна [11; 12].

Сім'я надає дитині різноманітність поведінкових моделей, на які вона буде орієнтуватися, набуваючи свій власний досвід [6]. На конкретних вчинках, способах спілкування, які дитина бачить в найближчому оточенні, і в які буває сама втягнена дорослими, вона вчиться порівнювати, оцінювати, вибирати ті чи інші форми поведінки, прийоми взаємодії з навколишньою дійсністю. Можна з повним правом говорити, що сімейне виховне середовище визначає перші обриси, з яких складається у дитини образ світу, формуючи відповідний спосіб життя [3; 6].

Сім'я – це перша інстанція на шляху дитини в самостійне життя. Сім'я сприймає і передає своїм вихованцям культурні і моральні цінності. Батьки складають перше суспільне середовище дитини. Батьки є зразками, на які дитина орієнтується щодня. Особистісні риси батьків грають суттєву роль у житті кожної людини [6]. Мета і мотив виховання дитини – це щасливе, повноцінне, творче, корисне людям, а значить морально багате життя цієї дитини. На створення такого життя і повинне бути спрямоване сімейне виховання. Тільки при впевненості дитини в батьківській любові можливо правильне формування психічного світу людини, можливо виховання моральної поведінки [3; 8]. До чого повинні прагнути батьки у вихованні своїх дітей – так це виховати духову, зрілу особистість – тобто людину, яка пройшла шлях морального вдосконалення та, розвиваючи свій характер, змогла б досягти рівноваги між волею, розумом, почуттями [2; 4; 10].

Духовність – це втілення в світоглядних орієнтаціях людини її сподівань, прагнень, ідеалів, духу народу, що визначає спрямованість особистісних потреб, бажань і зумовлює настанову на відповідний життєвий вибір [2; 9]. Це осмислення людиною гуманістичного сенсу мети людської життєдіяльності. [4]. Основою всіх думок або вчинків такої людини, є любов, звернена до інших людей. Зріла особистість – це, перш за все людина, що вміє любити. Їй властиві

моральні риси: безкорисливість, співчуття, доброта, терпимість, вірність, повага, самоконтроль, чесність та інші [1; 3; 6].

Сім'я, як і раніше, залишається основним інститутом збереження і передачі духовних основ та моральних засад нації прийдешнім поколінням. Згідно з думками та висловлюваннями таких українських науковців, як А. Макаренко, Т. Алексеєнко, Т. Кравченко, В.Постового, В.Сухомлинського, О. Хромова та ін., сім'я була і залишається основним інститутом виховання дітей від їх народження і до соціальної зрілості [9; 11]. Саме в сім'ї здійснюються перші кроки становлення особистості, формуються національні та вселюдські гуманістичні якості, засвоюються прогресивні ідеї, інноваційні підходи до життєдіяльності сім'ї [11]. На проблемах сімейного виховання акцентують увагу українські та зарубіжні вчені упродовж багатьох століть. Так, на думку давньогрецького філософа і педагога Аристотеля, дитина до 7 років виховується в сім'ї [1].

Роль сім'ї у вихованні дітей обґрунтував Ян Амос Коменський. У його системі першим ступенем навчання є материнська школа – це сім'я, де протікає життя дитини від народження до 6 років. Вихованню дітей цього віку присвячена робота «Материнська школа» (опіка матір'ю). Головним призначенням цієї школи він вважав захист дитини від шкідливих впливів, а також створення твердої основи для всієї системи наступного навчання і виховання. У роботі визначено зміст, методи виховання дітей у сім'ї і обов'язки батьків (турбота про здоров'я дітей) [7]. Ян Амос Каменський міркував: «Якщо батьки навчають своїх дітей їсти, пити, ходити, говорити, прикрашатися одежами, то тим більше вони повинні подбати про передачу дітям мудрості. А в «мудрості» найважливішим є, по-перше, пізнання дійсного світу, по-друге - «вміння обережно і розумно керувати самим собою» [7]. Видатний представник російської педагогіки кінця XIX – поч. XX ст. П.Ф. Лесгафт у праці «Сімейне виховання дитини та його значення» зазначив, що сім'я є одним із найголовніших чинників у вихованні дитини [3]. Ця праця є актуальною і в наш час, коли сімейне середовище визнане одним із головних факторів формування особистості дитини. Аналіз соціально-педагогічних досліджень свідчить про зростаючий інтерес учених до проблеми духовності та формування особистісних характеристик (В. Абраменкова, Б. Ананьєв, Т. Андреева, І. Бех, І. Зверєва, А. Капська, О. Кононко, А. Мудрик, В. Петровський) [6].

Ціль статті. Висвітлити, проаналізувати та донести до наукового загалу отримані результати проведеного дослідження, присвяченого впливу сім'ї на становлення духовно зрілої особистості серед вітчизняних та іноземних студентів, що навчаються в медичних ВНЗ.

Методика дослідження. Дослідження було лонгітюдне та проводилося в 2015-2016 роках на базі I Міжнародного факультету Запорізького державного медичного університету та комунального закладу «Бериславський медичний коледж» Херсонської обласної ради із залученням до нього як іноземних, так і вітчизняних студентів. При проведенні цього дослідження нами використовувалися такі методи, як опитування, анкетування, тестування. До участі в проведенні дослідження нами були залучені 76 українських та 53 іноземних студентів,

що навчаються в Запорізькому державному медичному університеті та 130 студентів з комунального закладу «Бериславський медичний коледж» Херсонської обласної ради. Для проведення дослідження була спеціально створена анкета, яка містить в собі 34 питання, пов'язаних з питаннями впливу сім'ї на формування в них духовності та особистісних характеристик.

Результати дослідження. В результаті проведеного дослідження нами були отримані наступні результати. Серед іноземних студентів найбільш активно вказували на домінуючий вплив сім'ї та формування своєї особистості студенти з Індії – 100%. Під час співбесіди вони відмічають, що це пов'язано з багатомільйонними релігійними та культурними традиціями цієї багатомільйонної країни. Чинник релігійних канонів в них настільки переплетений з культурної та інститутом родинних відносин, що абсолютно переважає всі інші складові формування в них духовності та особистісних рис, а саме – освіти, політики, ЗМІ, впливу духовних, культурних релігійних чинників Заходу. Авторитет сім'ї в Індії, заснований на релігії – беззаперечний авторитет для них! Повага до батьків та піклування за рідними освячена віками і не підлягає жодному сумніву та будь якій критиці! Всі питання, пов'язані з освітою дітей, їх вихованню та життєвому шляху є предметом обговорення всієї родини чи родинного клану. І саме сім'я турбується та опікується всім, що стосується її членів – від малюків до старих. На дещо меншому рівні, але все ж таки 100% вважають вплив сім'ї на свою духовність та становлення їх як особистості студенти з мусульманських країн, що прийняли участь в нашому дослідженні (Марокко, Туніс, Азербайджан, Туркменістан, Таджикистан, Узбекистан). Студенти-мусульмани з Марокко та Тунісу більш релігійні, і на перше місце в формуванні своєї духовності та особистості ставлять канони ісламу, вчення Корану та настанови своїх релігійних та духовних лідерів. Особливо це стає відчутним в підлітковому та юнацькому віці. В період дитинства, коли релігійна складова для них ще не є так важливою, їх сім'я є та буде на все життя однією з головних шкіл життя. Але вважаючи на те, що духовність самої мусульманської сім'ї, в т. ч. відносини членів родини та виховання дітей, міцно побудована на основах віровчення ісламу, вплив сім'ї на її молодих членів, на всьому їх життєвому шляху, безумовна. Жодне з життєво важливих питань, ніколи не буде здійснено, без погодження з сім'єю, яка в свою чергу звіряє свої дії з вимогами віровчення. Батьки, за загальним ствердженням опитаних студентів-мусульман є для них авторитетним прикладом і дії батьків не підлягають критиці та обговоренню. Декілька іншою була позиція студентів-мусульман з колишніх республік Середньої Азії та Кавказу, що були колись в складі СРСР. В них відчуваються залишки колишнього тоталітарного впливу радянської ідеології та набуття нового, мусульманського віровчення. Це відчувається по більш демократичному, ліберально-європейському погляді на склад, структуру та призначення сім'ї, що відрізняється від ортодоксально ісламського. Вони більш поблажливо відносяться до ролі та місцю жінки в родині, схильні до меншої кількості дітей в ній. При збереженні загальної поваги до батьків та їх впливу на формування світогляду дітей, ці студенти більш схильні до думки, що вони самі, без будь-якого втручан-

ня батьків, вирішувати свою долю. Особливо це стосуються отримання ними освіти, шлюбу, вибору уподобань та самостійних дій в житті. Будучі зовні мусульманами, ця група студентів, менш агресивно відноситься до свободи жінок в виборі активної життєвої позиції, їх домінування в шлюбних відносинах та поведінці. Особливо ці риси формуються в цих молодих людей в роки їх відриву від сімейно-кланових та релігійних важелів, під час їх перебування за межами своїх країн, коли вони бачать та переймають інші моделі сімейно-громадських відносин в інших країнах, в тому числі і в Україні. В них формується інша, не ісламська свідомість та модель майбутньої родини, з ухилом більш західного підходу до впливу сім'ї на духовність та особистісну орієнтацію формування членів родини.

Що стосується українських студентів, то тут виникли деякі проблеми. Студенти, що навчалися в медичному університеті були представниками різних регіонів України, з переважанням представників південно-східних її регіонів. З 76 студентів-медиків університету був 31 юнак та 45 дівчат. З тим, що сім'я є головним джерелом формування духовних та особистісних рис та якостей людини погодилося лише 23 юнака, або 74,19% з усіх, та 39 дівчат, або 86,67% всіх дівчат. Загалом, в усій групі українських студентів ця група становила 81,58%. Серед домінуючих джерел становлення своєї духовності та особистості вони вказують вплив суспільно-економічних відносин в країні, той колектив чи група людей, в якому проходить їх доросле свідоме життя, наслідування музичним, спортивним, професійним авторитетам сьогодення. Вплив сім'ї, школи та релігії не входив в трійку провідних факторів впливу. Ті із студентів медичного університету, які все ж таки вважали вплив сім'ї домінуючим в формуванні духовності та особистісних рис в свої більшості – 41, або 66,13% були вихідцями із сільської місцевості, де традиційно для України вплив інституту родини був переважаючим. При цьому, в усій обстежуваній групі було встановлено, що 57 студентів, або 75,00% з неповних сімей, в яких після розлучення виховувалися ці юнаки та дівчата. З сумом доводиться констатувати, що при загальному, поверхневому, збереженні впливу сучасної української сім'ї на духовність молодого покоління та формування їх особистостей, цей вплив вельми недостатній, не завжди авторитетний, і нажаль, умовний. Скоріше, він нагадує ідеологізований міф, спробу зберегти, чи, принаймі, спробувати відтворити та видати красивий міф за жорстоку, безжальну дійсність. Зрозуміло, що не всюди та не завжди все виглядає в Україні так зле. Але ця тенденція до знецінення, вихолощування, зменшення домінуючого впливу сім'ї на своїх молодих членів реально існує. За останні десятиліття щось було безповоротно втрачено, девальвовано, спаплюжено. Більшість опитаних українських студентів, до 87% спокійно відносяться до інституту громадянського шлюбу, не вважаючи необхідним та обов'язковим офіційну реєстрацію шлюбу. Серед 100% мусульманської молоді категорично від цього відмежовуються, вважаючи інститут родини освяченим Богом та його дарунком людству. Більшість українських студентів не досить авторитетно відносяться до впливу батьків на їх життєвий вибір та формування їх, як особистостей. Виключення становлять студенти з сільської місцевості, що навчаються в

Бериславському медичному коледжі. 74,3% з них є вихідцями з сільської місцевості, в основному з Херсонської області. Найбільш активними в поважанні ролі та місця сім'ї в їх духовних змаганнях та формуванні особистості, виявилися дівчата-студентки з незаможних сільських родин, що навчаються на базі 9-ти класів. На відміну від більшості міських дівчат, та їх колежанок, що навчаються в цьому ж коледжі на базі 11-ти класів, 93,4% з них не мають жодних сумнівів в важливості та цінності сім'ї, родинного виховання на їх світогляд та виховання.

Але і в цій групі студентів, зокрема в переважній більшості юнаків коледжу, вплив школи, навчального закладу та релігії займає останні місця в ієрархії впливу.

Висновки.

1. Результати проведеного обстеження серед вітчизняних та вітчизняних студентів-медиків, на жаль показало, що більш відповідальне та усвідомлене відношення до сім'ї, як до джерела формування в молоді духовності та особистості, зафіксовано в іноземних студентів.

2. Студенти з Індії та мусульманських країн відмічають беззаперечний та домінуючий вплив родини та релігії на них та намагаються зберегти ці цінності під час навчання в інших країнах, як елемент своєї особистості.

3. На жаль, в більшості опитаних українських студентів, вплив сім'ї на формування їх духовності та особистісних складових деформований та принижений.

4. Сім'я, як інститут виховання, за думкою більшості опитаних українських студентів, не є, як і релігія домінуючою складовою в формуванні їх духовності та особистісних характеристик. Незначним виключенням є думка малої кількості дівчат-студенток, жительок сільської місцевості.

5. Все це примушує нас, український загаль, педагогів, науковців, та інших, небайдужих громадян нашої держави замислитися над цією проблемою, та намагатися відродити ці втрачені цінності родинного впливу на формування духовності та особистості наших молодих співвітчизників.

Перспективи подальших досліджень. Планується вивчення питання впливу неповних сімей та членів родини дітей-напівсиріт на формування їх духовності та особистісних рис.

Список використаних джерел

1. Белоус О. В. Социально-психологические проблемы формирования личности ребенка в семье // Семейная психология и семейная терапия. / О.В.Белоус. – 2008. – № 2. – С. 23–26.
2. Бех І.М. Духовні цінності в розвитку особистості // Педагогіка і психологія. – 1997. – № 1. – С. 116–118.
3. Блохина С.А. Роль семьи в развитии личности / С.А. Блохина // Педагогика: традиции и инновации: материалы междунар. науч. конф. (октябрь 2011 г.). – Челябинск, 2011. – С. 124–127.
4. Боришевський М.Й. Духовні цінності в становленні особистості громадянина // Педагогіка і психологія. – 1997. – № 1. – С. 144–146.
5. Дядюнова І.А. К вопросу о социализации детей / И.А. Дядюнова // Начальная школа. – 2007. – № 10. – С. 23–26.
6. Лопатин А.Р. Семья как социально-культурный феномен / А.Р. Лопатин, С.Ю. Свешников // Вестник ПСТГУ. Серия 4: Педагогика. Психология. – 2009. – № 15. – С. 18–27.

7. Коменский Я.А. Избранные педагогические сочинения. – М., 1939-1941. – Т. 2. – С. 124–125.
8. Стельмахович М.Т. Українська рідина педагогіка. – К., 2006. – 305 с.
9. Орешина И. А. Роль идеала в духовно-нравственном становлении современной учащейся молодежи // Ученые записки. Элект. научный журнал Курского государственного университета. – 2010. – № 2 (14). – С. 12–16.
10. Постовий В.Т. Сучасна сім'я і її педагогіка. – К., 1994. – 63 с.
11. Сова М.О. Психологія сім'ї: Навчальний посібник / М. О. Сова, С. О. Деніжна. – К. : 2014. – 212 с.
12. Соціальна педагогіка : Підручник. // За ред. А.Й. Капської. – К.: Центр навчальної літератури, 2003. – 256 с.

Spysok vykorystanyh dzerel

1. Belous O. V. Social'no-psihologicheskie problemy formirovaniya lichnosti rebenka v sem'e // Semejnaja psihologija i semejnaja terapija. / O.V.Belous. – 2008. – № 2. – pp. 23–26.
2. Beh I.M. Duhovni cinnosti v rozvytku osobystosti // Pedagogika i psihologija. – 1997. – № 1. – pp. 116–118.
3. Blohina S.A. Rol' sem'i v razvitii lichnosti / S.A. Blohina // Pedagogika: tradicii i innovacii: materialy mezhdunar. nauch. konf. (oktjabr' 2011 g.). – Cheljabinsk, 2011. – pp. 124–127.
4. Boryshevskij M.J. Duhovni cinnosti v stanovleni osobystosti gromadjanyna // Pedagogika i psihologija. – 1997. – № 1. – pp. 144–146.
5. Djadjunova I.A. K voprosu o socializacii detej / I.A. Djadjunova // Nachal'naja shkola. – 2007. – № 10. – pp. 23–26.
6. Lopatin A.R. Sem'ja kak social'no-kul'turnyj fenomen / A.R. Lopatin, S.Ju. Sveshnikov // Vestnik PSTGU. Serija 4: Pedagogika. Psihologija. – 2009. – № 15. – pp. 18–27.
7. Komenskij Ja.A. Izbrannye pedagogicheskie sochinenija. – М., 1939-1941. – Т. 2. – pp. 124–125.
8. Stel'mahovyh M.T. Ukrai'ns'ka rodynna pedagogika. – К., 2006. – 305 p.
9. Oreshina I. A. Rol' ideala v duhovno-nravstvennom stanovlenii sovremennoj uchashhejsja molodezhi // Uchenye zapiski. Jelegt. nauchnyj zhurnal Kurskogo gosudarstvennogo universiteta. – 2010. – № 2 (14). – pp. 12–16.
10. Postovij V.T. Suchasna sim'ja i i'i' pedagogika. – К., 1994. – 63 p.
11. Sova M.O. Psihologija sim'i': Navchal'nyj posibnyk. М. О. Sova, S. О. Djenizhna. – К. : 2014. – 212 p.
12. Social'na pedagogika : Pidruchnyk. // Za red. A.J. Kaps'koi'. – К.: Centr navchal'noi' literatury, 2003. – 256 p.

Bugaewskij K.A. The role of the family in the formation of spiritual mature person.

The article presents the results of the study of foreign and Ukrainian university students, whose goal was to determine the level of influence of family on the formation of their personality characteristics. When analyzing the results obtained, it was determined that among foreign students the impact of family and family relations was significantly higher than in the Ukrainian students. The most actively celebrate the influence of the family as the most authoritative factors influence the formation of their spirituality and harmonious development of personality, students from India and Muslim state in Africa (Morocco, Tunisia) and Azerbaijan, Turkmenistan and Uzbekistan. It is confidently asserted 100% of boys and girls among international students. Among the most active Ukrainian students noted the impact on family formation and establishment of their spirituality and personal characteristics of students living in rural areas, the vast majority of these were girls. Among the prevailing factors of its formation and spiritual development of the individual international students, primarily determine the influence of religion, ethnic, cultural and family traditions. Ukrainian students in the first place put the impact of social relations, then – family ties. Then go to

the extent of decrease – national and cultural traditions. Religious affiliation and influence of the dominant religion is one of the last places as a factor in the formation of spirituality and personality.

The results of the survey among national and local medical students, unfortunately showed that more responsible and conscious relationship to the family as to the sources of the youth spirituality and identity, recorded in foreign students. Students from India and Muslim countries undeniable mark and the dominant influence of family and religion on them and try to keep these values while studying in other countries as part of his personality. Unfortunately, the majority of respondents Ukrainian students, family influence on the formation of spiritual and personal components deformed and humiliated.

Key words: individual, family, spirituality, formation, impact, students.

УДК: 159.9.015

Бугерко Я.М.

ГЛИБИННО-ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДУХОВНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Бугерко Я.М. Глибинно-психологічні аспекти духовності особистості. У статті розглянуто духовність як сутнісно людський вимір існування людини, витoki якої знаходяться в глибинах несвідомої сфери особистості. Проаналізовано особливості розвитку знань про психодуховну реальність у співвіднесенні з логікою розгортання наукової психологічної думки кінця ХІХ - початку ХХ ст. Розроблено мислесхему, яка відображає генезу уявлень про психосферу людини. Проаналізовано поняття духовного несвідомого (В. Франкл), яке містить джерела і корені всього свідомого. Розглянуто уявлення В. Колеснікова про духовність як основну глибинну силу несвідомого та доповнено визначену ним духовну стратегію психоаналізу феноменологічним методом глибинного пізнання Т. С. Яценко, спрямованого на виявлення у психіці людини об'єктивно-дезінтеграційних процесів. Показано, що проведення глибинної психокорекції активізує процес позитивної дезінтеграції та вторинної інтеграції психіки, що розвиває здатність особистості встановлювати дедалі ширший діалог із власною психікою, вивільняє заблоковану енергію лібідо і спрямовує її на розкриття власного внутрішнього потенціалу.

Ключові слова: глибинна психологія, духовне несвідоме, психодуховна реальність, психодинамічний підхід, психоаналіз, дух, духовність.

Бугерко Я.М. Глибинно-психологические аспекты духовности личности. В статье рассмотрен феномен духовности как личностное измерение сущностного бытия человека. Проанализированы особенности развития знаний о психодуховной реальности соответственно логике развертывания научно-психологической мысли конца ХІХ – начала ХХ ст. Разработана мислесхема генезиса представлений о психосфере человека в ракурсе знаний глубинной психологии. Проанализировано понятие духовного бессознательного (В. Франкл), являющееся глубинным источником сознания человека. Рассмотрено представление В. Колесникова о духовности как основной глубинной силе бессознательного и дополнена предложенная им духовная стратегия психоанализа феноменологическим методом глубинного познания Т. С. Яценко, направленного на выявление в психике человека объективно-дезінтеграционных процессов. Показано, что проведение глубинной психокорекции активизирует процесс позитивной дезінтеграции и вторичной интеграции психики, развивает способность личности устанавливать глубинный контакт с собственной психикой, высвобождает заблокированную энергию либидо и направляет ее на раскрытие собственного внутреннего потенциала.

Ключевые слова: глубинная психология, духовное бессознательное, психодуховная реальность, психодинамический подход, психоанализ, дух, духовность.

Вступ. Розробка проблеми духовності є однією із значимих та актуальних як для психологічної науки, так і для суспільства в цілому. Духовне відчуження,